FORSLAG TIL AFGØRELSE FRA GENERALADVOKAT MARCO DARMON

fremsat den 14. juli 1994 *

1. Ved kendelse af 1. marts 1993 har House of Lords anmodet Domstolen om en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af artikel 5, nr. 3, i Bruxelles-konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager [1] (herefter benævnt »konventionen«) i forbindelse med det vanskelige spørgsmål om fastlæggelsen af det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået, i sager om ærekrænkelse i en avisartikel.

2. De faktiske omstændigheder i hovedsagen, som det ikke er nødvendigt at opholde sig længe ved, kan sammenfattes således. Fiona Shevill, som har bopæl i Storbritannien, og tre selskaber med hjemsted i forskellige kontraherende stater, fandt, at en artikel i avisen »France-Soir«, som antydede, at de indgik i en narkoring, krænkede deres ære. De anlagde den 17. oktober 1989 sag mod udgiveren af »France-Soir«, Presse Alliance SA, ved High Court of England and Wales og krævede erstatning for det tab, de havde lidt, såvel i Frankrig som i andre stater, samt i England og Wales. Kravet blev opretholdt, selv om der i en senere udgave af avisen blev bragt en »berigtigelse« med det formål at afbøde den skade, der var påført deres omdømme. Presse Alliance SA anfægtede den pågældende rets kompetence under påberåbelse af, at der ikke var foregået nogen skadetilføjelse. Sagsøgerne i hovedsagen har under sagen begrænset deres erstatningskrav til den skade, der er opstået i England og Wales.

3. Efter at indsigelsen om manglende kompetence var blevet forkastet i første instans og i appelinstansen, blev sagen indbragt for House of Lords, som fandt det nødvendigt at anmode Domstolen om en afgørelse.

4. Før de præjudicielle spørgsmål drøftes nærmere, må det undersøges, om en sag om erstatning af den skade, der er påført en persons omdømme og/eller ære som følge af en avisartikel, er en sag om erstatning uden for kontrakt, jf. artikel 5, nr. 3.

5. Det må erindres, at denne bestemmelse fraviger hovedreglen i konventionens artikel 2, stk. 1, som tillægger retterne i den kontraherende stat, hvor sagsøgte har bopæl, kompetencen, idet den som et alternativ hertil

* Originalsprog: fransk.

1 — Som ændret ved tiltrædelseskonventionen af 25.10.1982 (EFT L 388, s. 1).

bestemmer, at der »i sager om erstatning uden for kontrakt« gælder en speciel kompetenceregel til fordel for »retten på det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået«.

6. Med en bemærkelsesværdig undtagelse, nemlig Tessili Italiana Como-dommen [2] — hvori Domstolen fastslog, at »det sted, hvor den forpligtelse, der ligger til grund for sagen, er opfyldt eller skal opfyldes« i artikel 5, nr. 1, skulle bestemmes i henhold til den nationale lov, der var anvendelig på den pågældende forpligtelse — har Domstolen antaget, at begreber indeholdt i konventionen i almindelighed skal fortolkes selvstændigt.

7. Domstolen har i Kalfelis-dommen [3] defineret begrebet »erstatning uden for kontrakt« således, at det omfatter

»... ethvert krav om, at en sagsøgte pålægges et erstatningsansvar, som ikke er knyttet til et 'kontraktforhold' i artikel 5, nr. 1's forstand« [4].

8. Selv om begrebet er meget vidt, har Domstolen begrænset dets anvendelsesområde til erstatningssøgsmål, så det ikke omfatter søgsmål, der som fransk rets actio pauliana ikke har til formål

»... at få kendt debitor erstatningspligtig for den skade, han har påført sin kreditor ved sin svigagtige disposition, men at få retsvirkningerne af den af debitor foretagne disposition ophævet i forhold til kreditor« [5].

9. For så vidt som den har til formål at erstatte den skade, der er forvoldt ved en retsstridig adfærd, er en sag om ærekrænkelser omfattet af artikel 5, nr. 3's anvendelsesområde. Det er i øvrigt også den fremherskende opfattelse i litteraturen [6].

10. Desuden er ærekrænkelser bandlyst ifølge verdenserklæringen om menneskeret-

2 — Dom af 6.10.1976, sag 12/76, Sml. s. 1473.

3 — Dom af 27.9.1988, sag 189/87, Sml. s. 5565.

4 — Præmis 17.

5 — Dom af 26.3.1992 i Reichert II-sagen (sag C-261/90, Sml. I, s. 2149, præmis 19).

6 — Jf. H. Gaudemet-Tallon: *Les conventions de Bruxelles et de Lugano*, LGDJ, 1993, nr. 193; G. Droz: *Compétence judiciaire et effets des jugements dans le marché commun*, Dalloz, 1972, nr. 77; P. Bourel: »Du rattachement de quelques délits spéciaux en droit international privé«, *Recueil des Cours, Académie de droit international de La Haye*, 1989, II, bind 214 i samlingen, s. 251 ff.; P. Kaye: *Civil Jurisdiction and Enforcement of Foreign Judgments*, Professional Books, 1987, s. 561; Lasok og Stone: *Conflict of Laws in the European Community*, Professional Books, 1987, s. 232.

tighederne, hvis artikel 12 bestemmer følgende:

»Ingen må være genstand for vilkårlig indblanding i private forhold, familie, hjem eller korrespondance, ej heller for angreb på ære og omdømme. Enhver har ret til lovens beskyttelse mod sådan indblanding eller angreb«.

11. Selv om beskyttelsen mod »sådanne angreb« er anerkendt som et grundlæggende princip, er der betydelige forskelle mellem lovgivningerne i de kontraherende stater. Her skal kun nævnes den franske og den engelske lovgivning. Efter den førstnævnte lovgivning kræves der forsæt til at forvolde skade, for at der foreligger et retsbrud, og at der ikke er tale om et retsbrud, hvis det godtgøres, at der foreligger god tro, mens der efter den sidstnævnte lovgivning antages at foreligge en skadegørende handling (der betegnes som »libel«), når skriftet af juryen anses for ærekrænkende, uden at den fornærmede skal godtgøre, at der faktisk er indtrådt en skade, og uden at der tages hensyn til god tro. Derimod gælder det modsatte med hensyn til krænkelser af privatlivets fred, hvor beskyttelsen efter fransk ret er særlig effektiv. Som professor Badinter skrev:

»... gennem anerkendelsen af den subjektive ret til respekt for privatlivets fred bliver enhver krænkelse som sådan retsstridig, uden at den pågældende skal føre bevis for den særlige skade, han har lidt« [7].

12. Denne forskel med hensyn til beskyttelsen af den skadelidte, som står over for en mangfoldighed af lovgivninger, der kan finde anvendelse, alt efter lovkonfliktreglerne ved den ret, sagen er indbragt for — en mangfoldighed, som skyldes, at den traditionelle regel om *lex loci delicti commissi* drages i tvivl og undertiden ikke anvendes — viser til overflod, at det ikke er udtryk for et objektivt valg at gøre gældende, at én ret har kompetence frem for en anden [8].

13. Jeg vil nu gå over til at undersøge de syv præjudicielle spørgsmål, der er forelagt Domstolen, og som kan inddeles i tre afsnit, henholdsvis om det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået (spørgsmål 1), en eventuel afgrænsning af kompetencen for hver enkelt ret, inden for hvis retskreds en skade er opstået, såfremt det anerkendes, at flere retter har kompetence (spørgsmål 3), og om begrebet skade, betingelserne vedrørende beviset og de konsekvenser, det kan have, at flere retter har kompetence (spørgsmål 2, 4, 5, 6 og 7).

7 — »Le droit au respect de la vie privée«, *Semaine juridique*, 1968, nr. 2136, punkt 24. Jf. også Cour d'appel de Paris' dom af 27.2.1967 (Brigitte Bardot), hvori der slet ikke henvises til begrebet culpa (*Recueil Dalloz Sirey*, 1967, s. 450).

8 — Jf. i denne forbindelse professor Bourel's forelæsningsrække, a.st., s. 324 ff.

I — Det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået

14. Som Gaudemet-Tallon har skrevet:

»Ordlyden af artikel 5, nr. 3, skaber fortolkningsproblemer i tre typer tilfælde: Når det sted, hvor den skadegørende handling er foretaget, og det sted, hvor skaden er indtrådt, ikke er det samme, når sagsøgeren lider tab som følge af tab, andre har lidt, og endelig når det er svært at fastslå, hvor skaden er indtrådt« [9].

15. Det første af disse tilfælde har Domstolen taget stilling til i Mines de potasse d'Alsace-dommen [10], det andet i Dumez France og Tracoba-dommen [11] og det tredje er det, der foreligger i nærværende sag [12].

16. Mines de potasse d'Alsace-sagen vedrørte en grænseoverskridende forurening, som en virksomhed i Frankrig antoges at være ansvarlig for, og som forvoldte skade på et gartneri i Nederlandene. Den nederlandske ret, ved hvilken sagen blev anlagt, og hvis kompetence den franske virksomhed bestred, spurgte Domstolen, om begrebet »det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået« skulle fortolkes som det sted, hvor skaden var indtrådt, eller det sted, hvor den skadegørende handling var foretaget.

17. Domstolen undersøgte baggrunden for de specielle kompetenceregler i artikel 5 og udtalte:

»Denne valgmulighed er indført af hensyn til en hensigtsmæssig sagsbehandling, fordi der i visse velafgrænsede tilfælde findes en særlig snæver sammenhæng mellem en tvist og den ret, hvor sagen kan anlægges« [13].

18. Domstolen tog derfor ikke særligt hensyn til nødvendigheden af at beskytte den skadelidte, da den fastslog, at begrebet »det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået«, måtte omfatte både

9 — A.st., nr. 189.

10 — Dom af 30.11.1976, sag 21/76, Sml. s. 1735.

11 — Dom af 11.1.1990, sag C-220/88, Sml. I, s. 49.

12 — Dette spørgsmål er også af central betydning i Marinari-sagen (C-364/93), som jeg om kort tid vil fremsætte forslag til afgørelse i.

13 — Præmis 11.

»... det sted, hvor skaden er indtrådt, og det sted, hvor den skadegørende handling er foretaget« [14].

19. Domstolen benyttede sig i Dumez-dommen [15] af lejligheden til at erindre om, at der til grund for kompetencereglen i artikel 5, nr. 3, ligger et krav om en snæver sammenhæng mellem tvisten og den ret, sagen indbringes for, dvs. om en ordnet retspleje.

20. Domstolen udtalte derfor:

»Værnetingsreglen i artikel 5, nr. 3, i konventionen af 27. september 1968 ... kan ikke fortolkes således, at en sagsøger, som gør gældende, at han har lidt et tab, som påstås at være en følge af den skade, som andre, direkte skadelidte har lidt ved skadetilføjelsen, efter denne bestemmelse er berettiget til at sagsøge skadevolderen ved retten på det sted, hvor sagsøgeren selv har konstateret formuetabet« [16].

21. I disse sager opstillede Domstolen et selvstændigt begreb »det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået«, og indtog dermed en anden holdning end den, den indtog i Tessili Italiana Como-dommen [17] vedrørende begrebet opfyldelsesstedet for forpligtelsen; denne holdning har Domstolen igen indtaget i Custom Made Commercial-dommen for nylig [18], hvori den fastslog, at i forbindelse med artikel 5, nr. 1, skal

»... opfyldelsesstedet for forpligtelsen ... bestemmes i henhold til den materielle lov, der er anvendelig på den omtvistede forpligtelse i medfør af lovkonfliktreglerne ved den ret, sagen er indbragt for ...« [19].

22. Generaladvokat Capotorti udtalte sig i sit forslag til afgørelse i Mines de potasse d'Alsace-sagen i vendinger, der stadig er aktuelle, til fordel for en selvstændig definition af begrebet »det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået«.

23. Dette synspunkt, der skal forhindre positive eller — hvad der er mere foruroligende — negative kompetencekonflikter, følges i øvrigt i den overvejende del af litteraturen.

24. Det Forenede Kongerige og den tyske regering er imidlertid af den opfattelse, at

14 — Konklusionen.
15 — Sag C-220/88, jf. ovenfor.
16 — Konklusionen.
17 — Jf. ovennævnte dom i sag 12/76.
18 — Dom af 29.6.1994, sag C-288/92, Sml. I, s. 2913.
19 — Præmis 29.

spørgsmålet om, hvorvidt der foreligger én eller flere skadetilføjelser, henhører under den enkelte kontraherende stats nationale lovgivning. Derimod foreslår Kommissionen og den franske og den spanske regering en fælles definition af såvel det sted, hvor den skadegørende handling er foretaget, som det sted, hvor skaden er indtrådt.

25. Den sidstnævnte løsning synes at være i overensstemmelse med konventionens formål, som er at fordele sagerne på retsinstanserne i de kontraherende stater på en konsekvent måde, altså efter et selvstændigt kriterium, og den er en logisk følge af Domstolens domme i sagerne Mines de potasse d'Alsace og Dumez.

26. Den første dom har i visse kontraherende stater resulteret i, at der er indført en ny kompetenceregel. Derimod har den anden dom udelukket enhver kompetence, der bygger på et indirekte tab, som en skadelidt har lidt.

27. Det ville mildest talt være paradoksalt, hvis den effektive anvendelse af artikel 5, nr. 3, blev umuliggjort, når stedfæstelsen af den skadegørende handling og dermed af den ret, der har kompetencen, er forskellig fra den ene kontraherende stat til den anden.

28. Ganske vist komplicerer det i høj grad det valg, der skal foretages, at de løsninger, der fremgår af en sammenlignende undersøgelse af de kontraherende staters ret, er så forskellige, men det kan ikke være en afgørende hindring.

29. Eftersom fortolkningen af artikel 5, nr. 3, på dette område også — som Domstolen har anført — skal sikre, at

»... de løsninger, der er udviklet i de forskellige nationale retssystemer ikke fuldstændig ændres, idet ensartetheden søges gennemført i overensstemmelse med konventionens artikel 5, nr. 3, ved en systematisering af løsninger, der principielt allerede er i brug i størstedelen af de pågældende stater« [20],

vil jeg foretage en kort retssammenlignende undersøgelse.

30. Efter tysk ret har såvel retterne på udgivelsesstedet som på det sted, hvor skriftet udbredes, kompetence, dog i sidstnævnte tilfælde på betingelse af, at udgiveren har foretaget udbredelsen eller kunne forudse den [21]. Enhver ret kan, uanset grundlaget for dens kompetence, efter det nationale retssystem tilkende erstatning for hele skaden. Denne løsning må efter visse forfatteres opfattelse også gælde internationalt, selv om der, så vidt jeg ved, ikke er truffet afgørelser, der går i den retning.

20 — Ovennævnte dom i sag 21/76, præmis 23.

21 — Bundesgerichtshof, 3.5.1977, *Neue Juristische Wochenschrift*, 1977, s. 1590; Oberlandesgericht München, 17.10.1986, *Entscheidungen der Oberlandesgerichte in Zivilsachen*, 1987, s. 216.

31. Det hedder således hos Geimer og Schütze [22]:

»Die konkurrierende Zuständigkeit am Handlungs-wie am Erfolgsort eröffnet eine Klagemöglichkeit für den gesamten Schaden, wo immer er auch entstanden ist, nicht nur für den im Hoheitsgebiet des Gerichtsstaates entstandenen Schaden« [23].

32. Dette er også Kropholler's opfattelse [24]:

»So besteht bei der durch ein *Druckerzeugnis* verübten unerlaubten Handlung eine internationale Zuständigkeit nicht nur am Ort der Herstellung, sondern auch an den unter Umständen sehr zahlreichen Orten, an denen es bestimmungsgemäß verbreitet wird« [25].

33. Efter belgisk ret synes retsinstanserne at anerkende, at de har kompetence, når et grundlæggende element i den retsstridige handling (udbredelse, offentliggørelse) har fundet sted i denne stat, uden at det af den grund anerkendes, at der er kumulativ kompetence for de retter, ved hvilke der anlægges sag på grundlag af disse to elementer. Det er den almindelige opfattelse i litteraturen, at når der anlægges sag ved en af disse retter, må den — uanset grundlaget for sagen — have kompetence til at tilkende erstatning for hele den skade, der er forvoldt [26].

34. I fransk ret har man fundet løsninger på problemet med grænseoverskridende retsstridige handlinger i pressen i reglerne om krænkelse af privatlivets fred. Efter artikel 46, stk. 3, i den nye code de procédure civile kan sagsøgeren anlægge sag enten ved retten på det sted, hvor sagsøgte har bopæl, eller på det sted, hvor den skadegørende handling er foretaget, eller endelig i den retskreds, hvor skaden er lidt. Valget mellem de to sidstnævnte retter er blevet opfattet således, at der dels er tale om retten på det sted, hvor skriftet udgives, dels om retterne på de steder, hvor det udbredes. Mens førstnævnte ret har kompetence til at pådømme erstatningskrav for så vidt angår hele skaden, uanset hvor den er indtrådt, kan de sidstnævnte kun tilkende erstatning for det tab, der er lidt i deres retskreds [27]. Som det vil fremgå, er disse afgørelser blevet kritiseret i visse dele af litteraturen.

22 — *Internationale Urteilsanerkennung*, Band I, 1. Halbband, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München, 1983, s. 631.

23 — Fri oversættelse: »Den konkurrerende kompetence for retten på det sted, hvor handlingen er foretaget, og det sted, hvor skaden er indtrådt, åbner mulighed for at anlægge sag, for så vidt angår hele skaden, uanset hvor den er indtrådt, og ikke kun for så vidt angår den skade, der er sket på den stats område, hvor retten er beliggende.«

24 — *Europäisches Zivilprozeßrecht*, Verlag Recht und Wirtschaft GmbH, Heidelberg, 1991, s. 103, punkt 45.

25 — Fri oversættelse: »I tilfælde af retsstridige handlinger foretaget ved hjælp af et trykt skrift er der international kompetence for så vidt angår hele skaden, ikke blot på det sted, hvor skriftet trykkes, men også på alle de (ofte talrige) steder, hvor det udbredes.«

26 — J. Erauw: *De onrechtmatige daad in het internationaal privaatrecht*, Antwerpen, Maarten Kluwer, 1982, s. 194-197.

27 — Domme afsagt af Tribunal de grande instance de Paris den 29.9.1982 (Romy Schneider), den 27.4.1983 (Caroline de Monaco) og den 20.2.1992 (Vincent Lindon); dom afsagt af Cour d'appel de Paris den 19.3.1984 (Caroline de Monaco).

35. I luxembourgsk ret bestemmer artikel 37 i code de procédure civile, at »i sager om erstatning uden for kontrakt kan erstatningskravet efter sagsøgerens valg indbringes for retten på det sted, hvor sagsøgte har bopæl, eller for retten på det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået«. Begrebet »det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået« er ikke blevet præciseret i retspraksis, men i den overvejende del af litteraturen, som henviser til afgørelser truffet af franske domstole, antages det, at

»... det i sager om krænkelse af privatlivets fred gennem pressen anerkendes, at retterne i det land, hvor udbredelsen har fundet sted, har kompetence til at pådømme krav om erstatning for skade, der er indtrådt dér, ved siden af retterne i det land, hvor udgivelsen har fundet sted ...« [28].

36. Efter spansk [29] og italiensk ret [30] har retterne på det sted, hvor skriftet er trykt og først er udbredt, kompetence til at tilkende erstatning for enhver skade, uanset hvor den er indtrådt. Der fastlægges således ét centralt værneting.

37. Det kriterium, der i Det Forenede Kongerige og Irland anvendes med henblik på at afgøre, hvilken ret der har kompetence, er viderebringelse til en tredjemand af et skrift, der af den fornærmede anses for at have skadet hans omdømme. Mens det ikke har været muligt at finde frem til afgørelser truffet af engelske domstole om kompetencens omfang, når der er lidt skade i flere stater, fremgår det af en dom afsagt af Supreme Court of Ireland, at »the extent of publication« er et afgørende element ved beregningen af den erstatning, der kræves [31].

38. I Portugal løses problemet med hensyn til kompetencen i sager om ærekrænkelser i pressen hovedsagelig inden for strafferettens rammer. Mens visse domme lægger vægt på det sted, hvorfra en ærekrænkende skrivelse afsendes [32], foretrækker andre det sted, hvor den modtages [33].

39. I Nederlandene er det endelig kun retten på det sted, hvor sagsøgte har bopæl, eller i mangel heraf fast ophold, der er tillagt kompetence. Hvis sagsøgte hverken har bopæl eller fast ophold i Nederlandene, gælder forum actoris.

28 — F. Schockweiler: *Les conflits de lois et les conflits de juridictions en droit international privé luxembourgeois*, Ministère de la justice, Luxembourg, 1987, nr. 858.

29 — Jf. kendelser afsagt af Tribunal Supremo den 20.11.1980 (*Repertorio Aranzadi de Jurisprudencia* (RAJ), nr. 4524), den 7.7.1983 (RAJ, 1983, nr. 4112) og den 28.9.1992 (RAJ, 1992, nr. 7385).

30 — Jf. dom afsagt den 28.7.1990 af Corte di cassazione i *Cassazione penale*, 1992, s. 644.

31 — Dommen Barrett v Independent Newspapers [1986] ILRM 601.

32 — Domme afsagt af Supremo Tribunal de Justiça den 18.4.1990, i *Actualidade Jurídica*, nr. 8, s. 2, og af Tribunal da Relação de Coimbra den 8.1.1963, i *Castelo Branco Galvão, Direito e Processo Penal*, Coimbra, 1982, s. 32.

33 — Domme afsagt af Tribunal da Relação de Lisboa den 11.2.1955 og den 17.2.1965 i *Castelo Branco Galvão*, a.st., s. 32.

40. De forskelligartede løsninger, der anvendes i medlemsstaternes nationale retssystemer, afspejler vanskelighederne ved at finde frem til det sted, hvor skadetilføjelsen er foregået, når skaden er ikke-økonomisk. Gaudemet-Tallon har således med rette påpeget, at:

»Mines de potasse d'Alsace-dommen er ikke let at anvende, når der ikke er enighed om, hvor den skadegørende handling er foretaget, og skaden er indtruffet« [34].

41. Bortset fra disse forskelle kan det konstateres, at der anvendes et kriterium bestående af to led, nemlig udgivelse eller trykning/udbredelse eller viderebringelse, selv om visse retssystemer tager et af de to tilknytningsmomenter i betragtning frem for det andet, mens andre anerkender en alternativ kompetence for de således udpegede retsinstanser.

42. I en del af litteraturen er der rejst tvivl om relevansen af disse kriterier, idet der — i det mindste for så vidt angår ikke-økonomisk skade — lægges vægt på den betydning, der må tillægges den fornærmedes bopæl, som skal anses for det sted, hvor skaden er indtrådt. Gaudemet-Tallon er, hvad det angår, af den opfattelse, at begrebet udbredelse omfatter både den skadevoldende begivenhed og selve skaden, således at hvis udgivelsen er den »første« årsag, er udbredelsen den »anden«. Med henblik på valget af kompetence må det sted, hvor skadelidte har bopæl, derfor anses for det sted, hvor skaden er indtrådt [35].

43. Ifølge Bourel

»... har denne forfatters klassificering af selve udbredelsen som en 'skadegørende handling' ikke så meget med virkeligheden at gøre« [36].

Og han fortsætter:

»Udtrykket 'skadevoldende begivenhed', der anvendes i stedet for udtrykket 'skadegørende handling' viser i øvrigt tydeligt, hvor vanskeligt det er at sondre mellem den begivenhed, som ligger til grund for skaden, og selve skaden. Ved hjælp af kausalitetsbegrebet, som således bringes ind i debatten, viser det den snævre forbindelse, der er mellem de to elementer, der danner grundlaget for et civilretligt ansvar, og vanskelighederne ved at holde dem ude fra hinanden i henseende til deres geografiske tilknytning. Hvis udbre-

34 — Punkt 193.

35 — *Revue critique de droit international privé*, 1983, s. 674. Jf. også J. Heinrichs: *Die Bestimmung der gerichtlichen Zuständigkeit nach dem Begehungsort im nationalen und internationalen Zivilprozeßrecht*, 1984, s. 188-201; E. Schwiegel-Klein: *Persönlichkeitsrechtverletzungen durch Massenmedien im internationalen Privatrecht*, 1983, s. 68-82.

36 — »Du rattachement de quelques délits spéciaux«, a.st., s. 356.

delsen er den sidste skadevoldende handling, er det også gennem den, at skaden viser sig og konkretiseres« [37].

44. I sidste instans erklærer denne forfatter sig også som tilhænger af, at kompetencen tillægges retten på det sted, hvor den fornærmede har bopæl, »... forstået ... som det sted, hvor den skadegørende handling set under ét blev foretaget«, idet hverken udgivelsen eller udbredelsen efter hans opfattelse har relevans for kompetencen, da de er »neutrale, ikke kan klassificeres og derfor er uanvendelige« [38].

45. At anerkende dette værneting ville imidlertid være det samme som at tillægge forum actoris kompetence, hvilket Domstolen gentagne gange har anført, at konventionen er imod. Domstolen har således i Dumez-dommen anført, at:

»Det fremgår ... af konventionen, at retterne på sagsøgers bopæl ikke anerkendes som værneting, jf. artikel 3, stk. 2, hvorefter nationale bestemmelser, der hjemler dette værneting, er uden retsvirkning i forhold til en sagsøgt med bopæl på en kontraherende stats område« [39].

46. Dette værneting synes i øvrigt ikke specielt at tilgodese de retsplejehensyn, som Domstolen har henvist til i flere af sine domme [40], selv om det faktisk gør det muligt at samle retsforhandlingerne på ét sted, hvilket værnetinget på det sted, hvor sagsøgte har bopæl, i øvrigt allerede åbner mulighed for. Det Forenede Kongerige nævner et særlig relevant eksempel med en italiensk skuespiller, der har bopæl i England, hvor han er fuldstændig ukendt [41]. En italiensk avis, som ikke udbredes i England, krænker hans ære. Hvis det anerkendtes, at retten på det sted, hvor sagsøgeren har bopæl, har kompetence, ville han kunne anlægge sag ved de engelske domstole, uden at det er begrundet i retsplejehensyn.

47. Endelig skal det anføres, at ingen af de kontraherende staters retsordener anerkender dette værneting.

48. På dette stadium må overvejelserne derfor koncentreres om den rumlige adskillelse af de to kriterier for kompetencen i henseende til stedfæstelsen af skaden, nemlig det sted, hvor skaden er indtrådt, og det sted, hvor den begivenhed, der ligger til grund for skaden, har fundet sted.

37 — A.st.

38 — S. 357.

39 — Præmis 16. Jf. også præmis 17 i Shearson Lehman Hutton-dommen af 19.1.1993 (sag C-89/91, Sml. I, s. 139).

40 — Jeg tænker navnlig på Tessili Italiana Como-dommen (præmis 13), Mines de potasse d'Alsace-dommen (præmis 11), Shenavai-dommen (dom af 15.1.1987, sag 266/85, Sml. s. 239, præmis 6) og Dumez-dommen (præmis 17).

41 — Punkt 20 i det skriftlige indlæg.

49. Denne adskillelse var lige fra begyndelsen uomtvistet i Mines de potasse d'Alsace-sagen. Domstolen har desuden henvist til den i Dumez-dommen:

»... den nævnte dom af 30. november 1976 vedrørte en sag, hvor skaden — konkret ødelæggelser af beplantninger i Nederlandene — var opstået fjernt fra stedet for den skadegørende handling, der konkret bestod i udledning af affaldssalte i Rhinen fra en virksomhed i Frankrig; skaden var imidlertid den direkte følge af det skadevoldende forhold, nemlig udbredelsen af affaldssaltene« [42].

50. I den foreliggende sag er Kommissionen og den spanske og den franske regering enige om, at den skadegørende handling finder sted på det sted, hvor det omhandlede periodiske skrift offentliggøres, og at skaden indtræder i hver af de kontraherende stater, hvor en persons omdømme bringes i fare ved den frivillige udbredelse af skriftet. Det Forenede Kongerige er af den opfattelse, at det sted, hvor ærekrænkelsen er viderebragt til tredjemand, både er det sted, hvor den skadegørende handling har fundet sted, og hvor skaden er indtrådt.

51. Hvis man blot henholder sig til dommen i Mines de potasse d'Alsace-sagen, vil man bemærke, at Domstolen har understreget betydningen af kompetencekriterierne »stedet for den skadevoldende begivenhed« og »stedet for skadens indtræden« [43] i en sag, hvor en skadegørende handling havde forårsaget *én* skade.

52. Her befinder vi os i en mere kompleks situation, hvor en skadegørende handling fører til *flere* skader. Skaden indtræder nemlig på stedet for det sidste moment i den retsstridige handling, altså ved retsstridige handlinger i pressen eller radio/fjernsyn i hver enkelt stat, hvor skriftet udbredes eller udsendelsen modtages. Den skadevoldende begivenhed, der direkte ligger til grund for denne skade, kan objektivt lokaliseres til det sted, hvor skriftet er offentliggjort, eller programmet er udsendt.

53. Krænkelse af en persons omdømme og/eller ære sker på de forskellige steder, hvor en ærekrænkende udtalelse udbredes til tredjemand. Skaden indtræder derfor, når en sådan »information« bringes til offentlighedens kundskab, idet offentliggørelsen i avisen er det middel, hvorved den viderebringes. Der foreligger derfor en geografisk adskillelse af den skadevoldende begivenhed og skaden.

54. En systematisk anvendelse af Mines de potasse d'Alsace-dommen har ved grænseoverskridende retsstridige handlinger i pressen den ulempe, at flere retter bliver kompetente, og derfor er det i en vis del af

42 — Præmis 12.

43 — Præmis 15.

litteraturen blevet foreslået, at der indføres særlige kriterier.

55. Det hedder således hos Lasok og Stone [44], at:

»... it is thought that the *Bier* decision does not preclude the eventual adoption of specific rules for particular torts; e.g. a rule that for the purposes of defamation by a single publication, the relevant place is that of the publication to the third person« [45].

56. Kaye [46] anfører, at:

»... it is considered that in the context of Article 5(3), when a defamatory statement is uttered, written, broadcast or posted in State A, published in State B and causes damage to reputation in State C (to which news for the publication spread by natural process), it is the defendant's act in State A which should be held to be the event giving rise to the damage and consequently the harmful event for purposes of Article 5(3)...« [47].

57. Denne løsning gør det ganske vist muligt at undgå, at flere retter bliver kompetente, hvilket er et af konventionens formål, men bortset fra, at nærhedsprincippet ikke kan begrunde, at der tillægges retten enten på det sted, hvor den skadegørende handling er foretaget, eller hvor skaden er indtrådt, forrang, mener jeg, som jeg har anført i mit forslag til afgørelse i Dumez-sagen, at udelukkelse af det ene tilknytningsmoment i nogle sager og af det andet i andre sager vil kunne undergrave sammenhængen i Domstolens praksis [48].

58. Sagsøgeren kan således efter eget valg anlægge sagen ved retterne på det sted, hvor sagsøgte har bopæl, på det sted, hvor den skadevoldende begivenhed har fundet sted, eller på det sted, hvor skaden er indtrådt.

59. Der rejser sig straks et spørgsmål om omfanget af disse retters kompetence, navnlig for så vidt angår dem, i hvis retskreds et skrift, der hævdes at være ærekrænkende, er udbredt.

44 — *Conflict of Laws in the European Community*, a.st.

45 — S. 232.

46 — *Civil Jurisdiction and Enforcement of Foreign Judgments*, a.st.

47 — S. 580.

48 — Punkt 11.

II — Omfanget af kompetencen for retten på det sted, hvor skaden er indtrådt

60. Ud over retten på det sted, hvor sagsøgte har bopæl, har retten på det sted, hvor den skadegørende handling har fundet sted, derfor kompetence for så vidt angår alle de skader, der er indtrådt, eftersom disse udspringer af den retsstridige handling. Men har retten, i hvis retskreds en skade er sket, kompetence til at tilkende erstatning for hele skaden, herunder den, der er indtrådt i andre stater?

61. Jeg har nævnt, at Geimer og Schütze samt Kropholler er af den opfattelse, at retten på det sted, hvor skaden er indtrådt, bør kunne tage stilling til hele den skade, der er sket, ikke blot i dens retskreds, men også på andre kontraherende staters område [49]. Sidstnævnte forfatter har dog ikke undladt at gøre opmærksom på den risiko for »forum shopping«, denne løsning indebærer.

62. Derimod har Lagarde i en artikel, der har vakt stor opmærksomhed [50], givet udtryk for, at:

»Såfremt en handling har medført skade i *flere lande på én gang*, kan retten på det sted, hvor denne handling er foretaget (her retten på udgivelsesstedet), tage stilling til alle de skader, denne handling har forårsaget, uanset hvor de er indtrådt, eftersom hver af disse skader i sin helhed er knyttet til denne handling. Derimod kan retten på et af de steder, hvor skaden er indtrådt, kun have kompetence til at tage stilling til de skadelige følger af handlingen i det land, hvor den har sæde, idet der ikke er nogen forbindelse mellem skader forvoldt i et andet land og denne ret, hverken i kraft af det sted, hvor skaden er indtrådt, eller det sted, hvor den retsstridige handling er begået« [51].

63. Denne opfattelse støttes af Droz [52] og af Gothot og Holleaux [53]. Huet [54] har i en kommentar til Mines de potasse d'Alsace-dommen ligeledes givet udtryk for, at hvis en retsstridig handling har forvoldt flere skader på forskellige steder,

»må sagsøgeren derfor anlægge sag ved alle de retter, i hvis retskreds der er indtrådt en skade ...« [55].

49 — Jf. ovenfor, punkt 30-32.

50 — *Revue critique de droit international privé*, 1974, s. 700.

51 — S. 704.

52 — *Recueil Dalloz Sirey*, 1977, s. 614-615.

53 — *La convention de Bruxelles du 27 septembre 1968- Compétence judiciaire et effets des jugements dans la CEE*, Jupiter, 1985, punkt 88, s. 49.

54 — *Journal du droit international*, 1977, s. 728.

55 — S. 733. I en nyere artikel har Huet anført, at med henblik på en koncentration af sagerne, må afgørelsen i Shenavai-dommen kunne udstrækkes til også at omfatte erstatning uden for kontrakt, således at retten på det sted, hvor den væsentligste skade er sket, har kompetence til at tilkende erstatning for hele det tab, der er lidt i de forskellige kontraherende stater (*Journal du droit international*, 1994, s. 169-170).

64. Denne opfattelse deles af de fleste franske retter, som ikke anser sig for kompetente til at tilkende erstatning for den skade, der er indtrådt i andre kontraherende stater, når den retsstridige handling er begået i en af disse stater [56].

65. Selv om den løsning, de tyske forfattere går ind for, har den ubestridelige fordel, at det undgås, at flere retter har kompetence, synes den dog hovedsagelig at være fremkaldt af et ønske om at beskytte den skadelidte, som således ikke er tvunget til at anlægge sag ved hver af retterne i de kontraherende stater, i hvis retskreds der er sket en skade, for at få tilkendt erstatning for hele det lidte tab.

66. Men det må også erindres, at retten på det sted, hvor den skadegørende handling er foretaget, og retten på det sted, hvor sagsøgte har bopæl, allerede er to centrale værneting, hvis kompetence ikke kan begrænses.

67. Desuden synes denne løsning netop på dette område, hvor den fornærmede i praksis har mulighed for at anlægge sag ved en hvilken som helst ret i alle de kontraherende stater [57], at være i modstrid med konventionens ånd, som bestemt ikke er at fremme »forum shopping«, men at tilrettelægge anvendelsen af de specielle kompetenceregler. Det er klart, at den fornærmede så vælger den ret, hvor hans tab efter hans opfattelse erstattes bedst.

68. Imidlertid fremgår det for det første af Domstolens praksis, at:

»... de 'specielle kompetenceregler', som er opregnet i konventionens artikel 5 og 6, som allerede anført ovenfor, er undtagelser fra princippet om, at retterne i den stat, hvor sagsøgte har bopæl, har kompetencen, og at disse undtagelser må fortolkes snævert« [58]

69. For det andet ville en sådan løsning føre til, at der bliver flere konkurrerende værneting. Det bør erindres, at Domstolen i Effer-dommen [59] har understreget, at der

»... fastsættes i konventionen en række bestemmelser, hvorved det bl.a. skal forhindres, at der samtidig anlægges flere konkurrerende borgerlige sager, herunder handelssager, i to eller flere medlemsstater, og som i retssikkerhedens og parternes interesse gør det muligt at fastslå, hvilken national ret der i

56 — Jf. de forskellige afgørelser, som er nævnt ovenfor i note 27.

57 — Det er nemlig ubestrideligt, at en avis, som er offentliggjort i en kontraherende stat, udbredes i praktisk talt alle de øvrige stater.

58 — Den ovennævnte dom af 27.9.1988 i Kalfelis-sagen, præmis 19. Jf. i denne retning også dommen af 17.6.1992 i Handte-sagen (sag C-26/91, Sml. I, s. 3967, præmis 14).

59 — Dom af 4.3.1982, sag 38/81, Sml. s. 825.

territorial henseende er bedst egnet til at påkende en sag« [60].

70. Men navnlig mener jeg ikke, at denne løsning ville være på linje med dommen i Mines de potasse d'Alsace-sagen. Retten på det sted, hvor den skadegørende handling er foretaget, har nemlig kompetence for så vidt angår hele den skade, der er opstået som følge af den retsstridige handling. Den er således — ved siden af retten på det sted, hvor sagsøgte har bopæl — et solidt forankringspunkt for hele skaden. I en situation som den, der foreligger i nærværende sag, er kompetencen for retten på det sted, hvor skaden er indtrådt, udelukkende baseret på hensynet til

»... en hensigtsmæssig sagsbehandling, fordi der i visse velafgrænsede tilfælde findes en særlig snæver sammenhæng mellem en tvist og den ret, hvor sagen kan anlægges« [61].

71. Følgelig kan retten på det sted, hvor en af skaderne er indtrådt, ikke pådømme sagen om erstatning for skade, der er indtrådt i andre kontraherende stater, eftersom der i disse tilfælde ikke er sammenhæng mellem retten og tvisten.

72. Det kan ikke nægtes, at den væsentligste ulempe ved denne begrænsning af kompetencen er, at flere retter bliver kompetente, og der dermed opstår risiko for modstridende — men ikke uforenelige — afgørelser truffet af de retter, sagerne er indbragt for [62]. Til gengæld er den i overensstemmelse med mange af de formål med konventionen, Domstolen har henvist til.

73. For det første er retten på det sted, hvor skaden er indtrådt, bedst i stand til at bedømme krænkelsen af den fornærmedes omdømme inden for den pågældende retskreds og til at tage stilling til skadens omfang.

74. For det andet undgår man ved anvendelse af et sådant kriterium, at der forekommer konkurrerende sager ved flere retter [63]. Her har hver af dem nemlig kun kompetence med hensyn til den skade, der er indtrådt inden for dens retskreds.

75. For det tredje kan hensynet til retsbeskyttelsen kun tilgodeses, hvis kompetencereglerne er forudseelige, som Domstolen har anført i dommene Handte [64] og Custom Made Commercial [65]. Sagsøgte vil — på grundlag af de steder, hvor aviserne udbredes — nøjagtig vide, ved hvilke retter han risike-

60 — Præmis 6.

61 — Jf. ovennævnte dom i sag 21/76, præmis 11.

62 — Jeg vil i punkt 97 ff. komme tilbage til det forhold, at afgørelserne ikke er uforenelige, jf. konventionens artikel 27, nr. 3.

63 — Jf. præmis 6 i ovennævnte dom i sag 38/81.

64 — Jf. ovenfor, note 58.

65 — Ovennævnte dom i sag C-288/92.

rer at blive sagsøgt, og hvad han kan gøre gældende til sit forsvar efter den lovgivning, der finder anvendelse.

76. Endelig nødvendiggør en snæver fortolkning af de specielle kompetenceregler i endnu højere grad end på andre områder, at den af mig foreslåede løsning bringes i anvendelse. Det bemærkes i den forbindelse, at Domstolen i Kalfelis-dommen fastslog,

»... at en ret, der i henhold til artikel 5, nr. 3, har kompetence til at påkende den del af et krav, der støttes på reglerne om erstatning uden for kontrakt, ikke har kompetence til at påkende andre dele af samme krav, der støttes på andre regler« [66].

77. Jeg har foreslået, at et krav, som både bygger på reglerne om erstatning uden for kontrakt og i kontrakt og på ugrundet berigelse, udelukkende skal behandles efter reglerne om kontraktforhold i artikel 5, nr. 1, når henses til nødvendigheden af en rationel kompetencefordeling og af, at sagen behandles af en enkelt ret [67].

78. Jeg kom til denne konklusion dels, fordi søgsmålsgrundene hovedsagelig støttedes på misligholdelse af de kontraktlige forpligtelser, dels fordi den ret, der har kompetencen med hensyn til kontrakten, har bedre kendskab til dens sammenhæng og alle de omtvistede følgevirkninger [68].

79. Mit standpunkt i den foreliggende sag er på ingen måde i modstrid med det, jeg netop har anført. Hvis en enkelt ret havde kompetencen med hensyn til kontrakten, ville det i en sag som Kalfelis-sagen, have været muligt at foretage en *objektiv* centralisering uden risiko for »forum shopping«. Her ville risikoen herfor derimod være betydelig, hvis sagsøgeren for at undgå problemet med flere værneting, kunne vælge et af disse med henblik på — af procesretlige og materielretlige strategiske grunde — at opnå erstatning for det tab, der angiveligt er lidt på flere kontraherende staters område. Som jeg har nævnt ovenfor, kan en centralisering allerede ske ved, at sagen behandles af retten på det sted, hvor sagsøgte har bopæl, eller af retten på det sted, hvor den skadegørende handling har fundet sted. Man kan ikke forlange, at den også altid skal kunne opnås i henhold til en speciel — og lad mig sige det endnu engang — restriktiv kompetenceregel.

80. Det er således rigtigt, at der — for nu at bruge Huet's udtryk — er tale om en »atomisering af den internationale kompetence« [69]. Han har derfor for nylig i en artikel [70]

66 — Præmis 19.

67 — Jeg har givet udtryk for denne opfattelse såvel i mit forslag til afgørelse i Shearson Lehman Hutton-sagen (sag 89/91, jf. ovenfor) som i mit forslag til afgørelse af 8.6.1994 i Brenner og Noller-sagen (sag C-318/93, Sml. 1994 I, s. 4275).

68 — Jf. punkt 27 og 28 i mit forslag til afgørelse i Kalfelis-sagen.

69 — *Journal du droit international*, 1977, s. 728, på s. 732.

70 — *Journal du droit international*, 1994, s. 169.

foreslået, at afgørelsen i Shenavai-sagen [71] skal udvides til også at omfatte grænseoverskridende retsstridige handlinger i form af krænkelser af privatlivets fred.

81. Det bemærkes, at Domstolen i denne dom fastslog, at hvis en tvist vedrører flere forpligtelser, der udspringer af én og samme kontrakt, må

»... den ret, sagen er indbragt for, ved afgørelsen af, om den er stedligt kompetent, hente vejledning i sondringen mellem accessoriske krav og hovedkrav, hvilket medfører, at hovedforpligtelsen blandt flere omtvistede forpligtelser bliver afgørende for kompetencen« [72].

82. Huet har anført følgende:

»Overført til sager om erstatning uden for kontrakt, navnlig til krænkelser af privatlivets fred, der udbredes i medierne i flere lande, ville princippet om, at 'accessoriske krav følger hovedkravet' gøre det muligt for en person, der har lidt flere skader (på de forskellige steder, hvor skriftet er blevet udbredt), at anlægge én enkelt sag ved retten på det sted, hvor den væsentligste skade er indtrådt (idet denne 'væsentligste' skade ikke nødvendigvis er indtrådt i det land, hvor skriftet udgives)« [73].

83. Uden at Huet foreslår en ophævelse af det traditionelle kriterium *locus delicti commissi*, søger han således at mildne virkningerne heraf i situationer, hvor en automatisk anvendelse af kriteriet ville kunne føre til en opsplitning af kompetencen på flere retter.

84. Hvor tillokkende denne løsning end virker, er det min opfattelse, at det — med forbehold af, at retten skal efterprøve, om den har saglig kompetence [74] — ikke har været hensigten med konventionen at knytte rettens kompetence til en bedømmelse af sagens realitet. Konventionen bygger på en objektiv, upersonlig opfattelse af sammenhængen, som ikke kan variere alt efter de særlige omstændigheder i sagen. Det kan være meget vanskeligt, måske endog umuligt, at afgøre, hvad der er den »væsentligste skade«, når der er tale om internationalt kendte personligheder, især når de ikke har nogen tilknytning til Fællesskabet, hverken i kraft af statsborgerskab eller bopæl.

85. Derimod er det i de fleste tilfælde nødvendigt, om end undertiden vanskeligt, objektivt at fastlægge det sted, hvor den kontraktlige hovedforpligtelse skal opfyldes.

71 — Jf. ovenfor, note 40.
72 — Præmis 19.
73 — Jf. henvisningen ovenfor i note 70, s. 171.
74 — Jf. nedenfor, punkt 104 ff.

86. Denne løsning blev i øvrigt foreslået af nogle af dem, der indgav indlæg i Mines de potasse d'Alsace-sagen, og blev forkastet af generaladvokat Capotorti med disse ord:

»Det ville også være vanskeligt at bringe kriteriet 'most significant connexion' i overensstemmelse med konventionens formål om at lette bestemmelsen af værnetinget ved klare, præcise og tilstrækkeligt objektive kriterier, som samtidig skal kunne anvendes ensartet i alle konventionsstater. I så henseende frembyder et kriterium som det ovenfor nævnte, som ikke kan defineres generelt, men snarere vil blive afgjort efter rettens konkrete skøn, utilstrækkelige garantier« [75].

87. Vi synes endvidere her at befinde os på civilrettens »overdrev«, således at jeg inden for visse grænser ville foretrække at bevare territorialbegrebet.

88. Det var i øvrigt dette begreb, som fik forfatterne til Fællesskabets patentkonvention til at indføje en artikel 69, stk. 2, der lyder således:

»Søgsmål om krænkelse af et fællesskabspatent kan ligeledes indbringes for retterne i en af de kontraherende stater, hvor en indgrebshandling er begået. Den ret, for hvilken søgsmålet er indbragt, er kun kompetent med hensyn til indgrebshandlinger begået på den pågældende stats område.«

III — Begrebet skade, betingelserne vedrørende beviset og følgerne af at anerkende flere værneting

89. *A.* Med det andet, fjerde og femte spørgsmål ønsker den forelæggende ret oplyst, om der foreligger en skade, når det efter den lovgivning, der finder anvendelse på den retsstridige handling (i dette tilfælde engelsk lovgivning), ikke kræves, at en person, som hævder, at hans ære er krænket, fører bevis for dels, at han var kendt af visse læsere, dels, at han faktisk har lidt en skade, idet der — som vi har set — gælder en formodning herfor.

75 — S. 1753.

90. Jeg har allerede henledt opmærksomheden på, at Domstolen i Kalfelis-dommen har fastslået, at begrebet »erstatning uden for kontrakt« skal betragtes som et selvstændigt begreb. Da det udgør en »skadetilføjelse« i artikel 5, nr. 3's forstand at krænke andres omdømme, og da denne bestemmelse skal fortolkes vidt, må ethvert søgsmål, som har til formål at opnå erstatning for en skade, der skyldes tilsidesættelse af en retlig forpligtelse, som ikke står i forbindelse med et kontraktforhold mellem parterne, anses for at falde ind under dens anvendelsesområde [76].

91. Er det imidlertid nødvendigt at gå videre end denne, ret generelle definition og nærmere angive, hvilke momenter der er karakteristiske for skaden? Det er det, House of Lords ønsker oplyst.

92. Hverken Kommissionen eller de stater, der har indgivet indlæg, har gjort gældende, at det med henblik på en ensartet anvendelse af konventionen var nødvendigt at gøre de materielle retsregler om ansvar uden for kontrakt ensartede.

93. Dette er også min opfattelse, eftersom formålet med konventionen er at foretage en konsekvent fordeling af *kompetencen* mellem de kontraherende stater og ikke at gøre de regler, der vedrører den materielle ret, ensartede.

94. Det er også den opfattelse, der overvejende gives udtryk for i litteraturen, navnlig af Kaye, som har anført, at

»... no effort should be made, as part of the attempt to develop a uniform Convention concept, to define whether particular *facts* are to be held to give rise to tortious liability or not, since it is not the function of the European Court, in drawing up such a definition, to stipulate whether tortious or any other form of liability *ought* to exist in a particular fact situation and reference must always be made to the applicable national law in order to determine the characteristics of the liability, if any, which is the subject of the national court proceedings ...« [77].

95. Det tilkommer derfor den nationale ret, og kun den, i overensstemmelse med den lovgivning, der finder anvendelse på den retsstridige handling, at afgøre, under hvilke omstændigheder der indtræder en skade.

96. Det samme gælder med hensyn til de processuelle regler, der finder anvendelse. Det er i den forbindelse tilstrækkeligt at henvise til Kongress Agentur Hagen-dommen [78], hvori det bemærkes, at

»konventionen ikke har til formål at gøre de processuelle regler ensartede, men at give

76 — Jf. note 2 i generaladvokat Jacobs' forslag til afgørelse i Handte-sagen, som går i samme retning.

77 — A.st., s. 564.

78 — Dom af 15.5.1990, sag C-365/88, Sml. I, s. 1845.

regler for fordelingen af retternes kompetence i civile sager, herunder handelssager, i retsforhold inden for Fællesskabet og at lette fuldbyrdelse af retsafgørelser. Der bør derfor sondres klart mellem spørgsmålet om rettens kompetence og de øvrige formalitetsspørgsmål« [79].

97. *B.* Med det sjette spørgsmål ønsker House of Lords oplyst, om dets beslutning om at erklære sig kompetent skal være afhængig af, at der ikke er risiko for, at en ret i en anden kontraherende stat, som også har kompetence, kan nå til et andet resultat.

98. Som jeg allerede har anført, har enhver ret i en kontraherende stat, hvor der er indtrådt en skade, kun kompetence, for så vidt angår den del af skaden, som indtrådte i den pågældende retskreds, således at to retter, ved hvilke der anlægges sag om erstatning efter samme skadevoldende begivenhed, ikke har konkurrerende kompetence.

99. Artikel 22, som vedrører tilfælde, hvor en ret erklærer sig inkompetent under henvisning til, at der foreligger indbyrdes sammenhængende krav, forudsætter, at der er tale om konkurrerende kompetence, og finder derfor ikke anvendelse. Gaudemet-Tallon skriver i øvrigt i denne forbindelse:

»Hvis det anerkendes, at retten på det sted, hvor en skade er indtrådt, ikke har kompetence med hensyn til anden skade, der opstår som følge af samme skadegørende handling, men i en anden kontraherende stat, finder artikel 22 ikke anvendelse« [80].

100. Er der imidlertid ikke risiko for uforenelige afgørelser, jf. konventionens artikel 27, nr. 3, i tilfælde, hvor nogle retter tager påstanden om erstatning til følge, men andre derimod frifinder skadevolderen?

101. Det mener jeg ikke, for så vidt som den betingelse for uforenelighed, Domstolen har opstillet i Hoffmann-dommen [81], ikke er opfyldt. Domstolen fastslog nemlig følgende:

»For at afgøre, om der består en uforenelighed ... skal det undersøges, om retsafgørel-

79 — Præmis 17.

80 — Punkt 197. Jf. i denne retning også Gothot og Holleaux, a.st., punkt 226.

81 — Dom af 4.2.1988, sag 145/86, Sml. s. 645.

serne har retsvirkninger, som gensidigt udelukker hinanden« [82].

102. Domstolen fastslog i denne dom, at en retsafgørelse, hvorefter en ægtemand blev pålagt at betale hustrubidrag, var uforenelig med en skilsmissedom afsagt i en anden kontraherende stat. Et sådant tilfælde foreligger ikke her, og selv om de afgørelser, der træffes, måtte anses for at være modstridende, ville de dog ikke være uforenelige.

103. Hvis retten på det sted, hvor skaden er indtrådt, anerkender, at den har kompetence, kan dette ikke anfægtes med den begrundelse, at der er risiko for, at den afgørelse, den skal træffe, vil være i modstrid med en afgørelse truffet af en ret i en anden kontraherende stat, som har kompetence til at tilkende erstatning for den skade, der er indtrådt i den pågældende retskreds.

104. C. Endelig skal jeg undersøge det syvende spørgsmål om de betingelser vedrørende beviset, sagsøgeren skal opfylde, for at den forelæggende ret kan sikre sig, at den har kompetence i henhold til artikel 5, nr. 3.

105. Den indflydelse, sagens realitet kan have på fastlæggelsen af kompetencen, er allerede blevet undersøgt af Domstolen i Effer-sagen [83], som vedrørte artikel 5, nr. 1, og hvori sagsøgte bestred, at der forelå et kontraktforhold.

106. I sit forslag til afgørelse anførte generaladvokat Reischl følgende:

»Antog man nemlig, at det var udelukket at anlægge sag i henhold til domskonventionens artikel 5, nr. 1, blot fordi der var tvist om aftalens eksistens, kunne sagsøgte nøjes med at rejse indsigelse og dermed gøre bestemmelsen lige så virkningsløs som bestemmelsen i artikel 5, nr. 3 — sager om erstatning uden for kontrakt — hvor sagsøgte som regel vil rejse den indsigelse, at der ikke foreligger nogen skadegørende handling« [84].

107. Domstolen fastslog, at:

»... den nationale rets kompetence til at træffe afgørelse om spørgsmål vedrørende en kontrakt [omfatter] også kompetencen til at

82 — Præmis 22.

83 — Ovennævnte dom i sag 38/81.

84 — S. 838.

afgøre, om de momenter, der er karakteristiske for selve kontrakten, foreligger, da en sådan vurdering er nødvendig, for at den nationale ret, som sagen er indbragt for, kan afgøre, om den er kompetent i henhold til konventionen«,

og at:

»... hensynet til konventionens formål og ånd [kræver] en sådan fortolkning af de ovennævnte bestemmelser, at den ret, som skal afgøre en tvist vedrørende en kontrakt, kan prøve — også på embeds vegne — om de grundlæggende betingelser for dens kompetence er opfyldt, når henses til de af den pågældende part fremlagte afgørende og relevante momenter, som beviser, hvorvidt der foreligger en kontrakt« [85].

108. Således kan en tvist om kontraktens eksistens ikke udelukke muligheden for kompetence i henhold til artikel 5, nr. 1, selv om retten må tage stilling til spørgsmål vedrørende realiteten for at sikre sig, at den selv har kompetence.

109. Der er tale om en anvendelse af den traditionelle regel om, at enhver ret træffer afgørelse om sin egen kompetence.

110. Resultatet må være det samme, når en ret, ved hvilken sagsøgeren anlægger sag i henhold til artikel 5, nr. 3, skal tage stilling til en indsigelse om manglende kompetence, der er fremsat af en sagsøgt, som gør gældende, at der ikke foreligger en retsstridig handling. For at kunne tage stilling til denne indsigelse må retten, på grundlag af de af sagsøgeren førte beviser, undersøge, om sagsøgte har foretaget en handling, som eventuelt kan være ansvarspådragende, og som har ført til en skade i den pågældende retskreds.

111. Jeg skal derfor foreslå Domstolen at kende følgende for ret:

»Når der er tale om en ærekrænkelse i en avisartikel, der er blevet udbredt i flere kontraherende stater, skal artikel 5, nr. 3, i Bruxelles-konventionen af 27. september 1968 om retternes kompetence og om fuldbyrdelse af retsafgørelser i borgerlige sager, herunder handelssager, fortolkes således, at sagsøgeren kan anlægge sagen enten ved retten på det sted, hvor avisen trykkes, således at denne har kompetence til at tilkende erstatning for hele den skade, der er indtrådt som følge af den retsstridige handling, eller ved retterne på de steder, hvor avisen er blevet udbredt,

85 — Præmis 7.

således at disse kun har kompetence for så vidt angår den skade, der er indtrådt i deres retskreds ifølge den lovgivning, der finder anvendelse på den retsstridige handling.

Risikoen for modstridende afgørelser som følge af, at flere retter har kompetence, kan ikke indvirke på kompetencen for nogen af de retter, ved hvilke der anlægges sag på grund af skaden.

Den omstændighed, at sagsøgte bestrider, at de momenter, der er karakteristiske for den retsstridige handling, foreligger, som hævdet af sagsøgeren, kan ikke i sig selv bevirke, at den nationale retsinstans fratages sin kompetence i henhold til artikel 5, nr. 3.«